

KANDIDAT

2930

PRØVE

REL117 1 Jødedom, kristendom og humanisme

Emnekode	REL117
Vurderingsform	Skriftlig eksamen
Starttid	06.10.2017 09:00
Sluttid	06.10.2017 13:00
Sensurfrist	--
PDF opprettet	14.11.2018 11:24
Opprettet av	Digital Eksamen

☑ Generell informasjon REL117 06.10.2017**Emnekode:** REL117**Emnenavn:** Jødedom, kristendom og humanisme**Dato:** 06.10.2017**Varighet:** 09:00 - 13:00**Tillatte hjelpemidler:****Merknader:**

Kandidaten skal besvare to av tre oppgaver. De to oppgavene må hver for seg være bestått for at hele eksamen skal kunne godkjennes.

Det forekommer av og til spørsmål om bruk av eksamensbesvarelser til undervisnings- og læringsformål. Universitetet trenger kandidatens tillatelse til at besvarelsen kan benyttes til dette. Besvarelsen vil være anonym.

Tillater du at din eksamensbesvarelse blir brukt til slikt formål?

Velg et alternativ

Velg ett alternativ Ja Nei

Besvart.

1 REL117 06.10.2017 eksamensoppg**Svar på to av de tre oppgavene:**

1. Gjør rede for forholdet mellom den skriftlige og den muntlige loven i jødedommen.
2. I boken *The Triumph of Christianity* presenterer Rodney Stark sin forståelse av hvorfor kristendommen «triumferte» i Romerriket. Gjør rede for hvilke årsaker Stark hevder var avgjørende for kristendommens fremvekst og triumf i Romerriket.
3. Gjør rede for faktorer som bør være med når en drøfter hva humanisme er

Skriv ditt svar her...**2.**

I boken *The Triumph of Christianity* forsøker Rodney Stark å forklare årsakene til hvordan og hvorfor kristendommen slo igjennom i Romerriket og ble så stor som den ble. Stark tar utgangspunkt i et religionssosiologisk perspektiv for å forklare menneskers handlinger og valg. Sentralt her er hvorfor folk konverterer, hvilke aspekter ved kristendommen som appellerte og hvordan kristendommen ble spredd. Det religionssosiologiske perspektivet betyr at Stark vil ta utgangspunkt i menneskers handlinger basert på en fornuftsforståelse av mennesket, ikke teologiske forklaringer.

For å forstå Stark må man forstå *rational choice*-teorien, eller teorien om rasjonelle valg som den kan oversettes som. Teorien om rasjonelle valg er en teori basert på økonomers tenkning. Her ser Stark på forholdet mellom mennesker og religion som forholdet mellom forbruker og vare. Stark hevder at folk vil velge de religionene som gir mest utbytte. De religionene som fremstår troverdige, stiller krav og tilbyr mest igjen vil være de som slår igjennom. Folk vil velge den religionen som tilbyr "mest for pengene" og gir den beste "premien". Ifølge Stark ønsker alle

mennesker evig liv og de religionene som kan tilby dette vil være de som vinner frem.

Hvorfor konverterer folk? Dette er helt sentralt i Starks forståelse av kristendommens fremvekst. Stark mener det er det sosiale aspektet ved religionen som veier tyngst. Læren blir underordnet det sosiale aspektet. Folk konverterer til en annen religion når de sosiale forventningene til kjente veier tyngre enn forventningene til fremmede. Konverteringer foregår altså gjennom sosiale nettverk, eks. venner og familie. Her mener Stark hovedårsaken til konvertering ligger. Det er større sannsynlighet for at noen konverterer om mange i deres sosiale omgangskrets har konvertert. Når kristendommen oppstod, foregikk ikke konverteringene som massekonverteringer hvor mange ble døpt på en gang, men gjennom de sosiale nettverkene. Husmenigheter var de viktigste samlingspunktene for de første kristne. I private hjem ble det holdt gudstjenester og felles måltider ("kjærlighetsmåltider") og det var her flesteparten konverterte til kristendommen.

Tre viktige begreper for å forstå konvertering er religiøs kultur, religiøs kapital og kulturell kontinuitet. Disse tre faktorene er ifølge Stark avgjørende for om folk konverterer til en ny religion og for at en religion får sitt gjennomslag. Religiøs kultur er religionens kunnskapsregister. Dette handler om symboler, fortellinger, tilbedelsesritualer og historie. Religiøs kapital handler om hvor mye kunnskap man har om religionen. Når man er blitt kjent med den religiøse kulturen vil man opparbeide seg høyere religiøs kapital. Jo høyere den religiøse kapitalen er, jo mindre er sjansen for at man konverterer. De med lav religiøs kapital derimot er mer sannsynlig at konverterer. Ifølge Stark ønsker alle å ha høyest mulig religiøs kapital. Ved konvertering til en fremmed religion mister man den religiøse kapitalen, noe ingen vil. Så hvordan kan da en ny religion skaffe seg medlemmer? Her kommer kulturell kontinuitet inn. Kulturell kontinuitet handler om til hvilken grad en ny religion viser likhetstrekk med eksisterende religioner. Om den nye religionen viser mange likhetstrekk med eksisterende religioner, vil sannsynligheten for at folk konverterer være høyere. Når noen konverterer til en religion med mye kulturell kontinuitet, vil man ikke miste den religiøse kapitalen og derfor er det lettere for folk å konvertere.

Disse tre begrepene kan forklare hvordan kristendommen lokket til seg medlemmer fra jødedommen og hedenske (ikke-jødiske) religioner. Når det kom til jødedommen viste kristendommen høy grad av religiøs kontinuitet. Kristendommen springer ut av jødedommen og de deler derfor mye av den samme religiøse kulturen, eks. monoteisme, gudsoppfatning, fortellinger og tilbedelsesritualer. Dette gjorde at jøder kunne konvertere og beholde sin religiøse kapital. For diasporajøder var sannsynligheten for å konvertere høyere. Diasporajøder er betegnelsen på jøder som lever utenfor Israel. I det første århundret var mange av diasporajødene helleniserte, dvs. de var påvirket av Aleksander den stores blandingskultur av gresk og orientalsk kultur. For diasporajødene betydde dette at man fant seg større til rette i den greske kulturen enn i den jødiske. Jødedommen var for dem en hindring. Renhetsforskriftene i jødedommen sier at jøder ikke kan spise sammen med "urene", noe som gjelder for ikke-jøder. På denne måten var det vanskelig for diasporajøder å integrere seg i den lokale kulturen da de ikke kunne delta i offisielle måltider. Diasporajødene så etter en utvei og kristendommen var en mellomvei. Her kunne de både beholde de viktigste aspektene ved religionen og integrere seg lettere. Diasporajøder hadde i tillegg lavere religiøs kapital enn isaelske jøder, noe som gjorde dem lettere å konvertere. Når det kom til de forskjellige hedenske religionene, viste kristendommen også her religiøs kontinuitet. Deler av kristendommen som jomfrufødsel, mirakler, ofring (i form av Jesu offer), oppstandelse og himmelfart er noe man finner igjen i mange hedenske religioner. På denne måten kunne hedninger beholde sin religiøse kapital ved å konvertere til kristendommen. Kristendommen fjernet i tillegg kravet om omskjæring, noe som hadde vært et hinder for mange konverteringer.

I det første århundret e.v.t. feide orientalske religioner gjennom Romerriket. Religioner fra Midtøsten og Persia ble enormt populære blant romerske borgere og utfordret den offisielle gresk-romerske religionen. De orientalske religionene skilte seg radikalt fra den gresk-romerske religionen. Den gresk-romerske religionen var statsreligion og alle rikets innbyggere måtte delta i ofringer til gudene. Fordi Romerriket var så enormt og bestod av en rekke forskjellige kulturer, folkeslag og religioner, var det umulig å kreve at alle kun skulle følge den offisielle religionen. En viss form for religionsfrihet var derfor tillat, så lenge man ikke krenket de gresk-romerske gudene. Den eneste religionen som var unntatt ofringen var jødedommen. Jødedommen var en eksklusiv monoteistisk religion, dvs. den trodde det kun fantes én sann Gud og alle andre guder ble ansett som falske. Romerne hadde stor respekt for gammel, orientalsk tradisjon og tillot derfor jødene å være unntatt, selv om de ikke forsto monoteismen. Den gresk-romerske religionen fungerte som et kontraktsforhold mellom staten og gudene. Staten skulle sørge for at rikets innbyggere ofret til dem og gudene skulle på sin side sørge for fred og velstand for riket. Dette var en lite personlig religion. Man deltok i ofringer og feiringer, men utover det var det ikke noen guder man tilba eller så opp til. Religionen rettet seg ikke mot enkeltindivider. Gudene var ikke moralske forbilder, de var som mennesker på godt og vondt. Her skilte de orientalske religionene seg kraftig fra den gresk-romerske religionen. Disse religionene var i langt større grad rettet mot enkeltmennesket og dets moral og etikk. Religionene var opptatt av hvordan medlemmene deres handlet og stilte krav til deres moralske oppførsel. Det ble også stilt krav til deltakelse i gudstjenester og tilbedelse hjemme. Gudstjenestene bidro til å gi medlemmene et religiøst fellesskap av likesinnede og gjorde dem mer knyttet til religionen. Det individuelle fokuset og kravet om religiøs aktivitet også utenfor gudstjenestene gjorde at troen ble mer personlig. Noen av de orientalske religionene

hadde tilløp til monoteisme, f.eks. Isis-kulten. Her tilba man gudinnen Isis alene som den mest opphøyede guddom. Allikevel var ingen av de orientalske religionene eksklusivt monoteistiske som jødedommen og var åpne for at det fantes andre guder. Det monoteismen gjorde var å fjerne alternativene. Dersom det fantes kun én guddom, betydde det at alle andre religioner var gale og man hadde ikke noe alternativ uansett hvor misfornøyd man måtte være med guden. For kvinner var de orientalske religionene svært populære. Her så kvinner en mulighet for å bedre livssituasjonen sin. Den antikke verden var en mannsdominert verden med liten plass for kvinner i politikk og religion. Kvinner var underordnet mannen. Den gresk-romerske religionen var veldig maskulin og ga liten sikkerhet for kvinnelige medlemmer. I de orientalske religionene så kvinner en mulighet for et bedre liv. De orientalske religionene ga bedre stillinger i menighetene, mer sikkerhet og høyere status i familien. Pga. dette var kvinner dominerende i de nyetablerte menighetene. I dette religiøse landskapet kom kristendommen inn og appellerte til alle aspektene som hadde gjort de orientalske religionene populære.

Kvinner var svært viktige i kristendommens begynnelse. Flere av Paulus' medhjelpere var kvinner og de var aktive i etableringen av menighetene i Lilleasia og Hellas. Her var det mulighet for en bedring av kvinners livssituasjon. Her fikk kvinner en bedre posisjon i menighetene, bl.a. ved å kunne være diakoner. Det ble også gitt større rettigheter i ekteskapet og ved skilsmisser. I Romerriket var det vanlig å sette ut uønskede barn og som regel var dette jentebarn. Det betydde at Romerriket opplevde en kvinnemangel. Justin Martyr, en sentral skikkelse i tidlig kristendom, fordømte denne praksisen og den ble ikke praktisert blant kristne. Dette gjorde at flere barn ble oppdratt kristent og flere kristne jenter vokste opp. Når de ble voksne giftet de seg som regel med ikke-kristne menn og oppdro sine unger kristent. På denne måten var kvinner viktige for sekundærkonvertering ved å dra mennene inn gjennom familien. Slik bidro kvinner til vekst for kristendommen.

Prinsippet om nestekjærlighet er viktig i kristendommen. Da Jesus formulerte den gyldne regel sa han "du skal gjøre mot andre det du vil at andre skal gjøre mot deg". Dette betydde at barmhjertighet ble viktig. De kristnes syn på barmhjertighet var helt annerledes enn den vanlige oppfatningen i antikken. Her ble barmhjertighet sett på som det motsatte av rettferdighet, noe man hadde fått uten å gjøre seg fortjent til det. Det forskjellige synet på barmhjertighet var viktig for å synliggjøre kristendommen. I to store epidemier på 100- og 200-tallet ble kristen barmhjertighet satt ut i praksis. Mens andre flyktet, ble kristne igjen for å pleie syke. For kristne var dette en naturlig praktisering av religionen sin. At de risikerte livet for å ta seg av syke gjorde at overlevelsesraten blant kristne var høyere enn blant andre grupper og at de ble beundret. Kristne kunne risikere livet fordi de var lovet evig frelse etter døden. Døden var med andre ord ikke noe kristne trengte å frykte.

Hvem ble kristne? Det har tidligere vært antatt at kristendommen spredde seg blant de lavere sosiale sjikt. Deprivasjonsteorien sier at kristendommen spredde seg blant fattige og slaver. Dette blir begrunnet i at Jesus aktivt oppsøkte de laveste gruppene i samfunnet og i bibeltekster som sier "her er verken fattig eller rik". Stark er uenig i deprivasjonsteorien. Han mener fattige og slaver ikke hadde på langt nær nok innflytelse til å spre religionen. Det var derimot de øverste sosiale sjiktene som omfavnet kristendommen. Ved å ha en elite som omfavnet kristendommen ble den synliggjort, legitimert og spredd i mye større grad enn fattige og slaver kunne gjort. Disse kunne etablere husmenigheter og bidra i det kristne velferdssystemet ved å hjelpe de dårligere stilte medlemmene i menigheten.

Forfølgelsene preget kristendommen og var viktig for utformingen i de første tre århundrene. Forfølgelser av kristne begynte før begrepet kristen og kristendom i det hele tatt eksisterte. Kristne Stefanus ble steinet i år 32 av en jødisk mobb og mange kristne flyktet fra Jerusalem for å slippe unna forfølgelse. Dette bidro til at kristendommen ble spredd utenfor Israel og til ikke-jøder. I det første og andre århundret var forfølgelsene lokale og sporadiske. Kristne var en utsatt gruppe fordi de ikke hadde noen rettigheter. I likhet med jødedommen var kristendommen en eksklusiv og monoteistisk religion, men den var ikke en gammel tradisjon og de var derfor ikke fritatt ofring til de gresk-romerske gudene. Da kristne nektet å ofre ble de fratatt sine juridiske rettigheter og krav på beskyttelse. I praksis betydde dette at kristne var fritt vilt. Selv om forfølgelsene i begynnelsen var små, var de brutale nok. Tortur og henrettelse var vanlig. Man skulle tro forfølgelsene ville svekke kristendommen, men tvert i mot, det ser ut til å heller ha styrket den. Mange av de kristne som ble arrestert fikk muligheten til å frasi seg sin religion, men nektet selv om de ble truet med tortur og brutale dødsstraffer. Dette gjorde at mange beundret kristnes sterke tro og gjorde kristendommen mer troverdig. Dersom noen er villige til å gå gjennom tortur og død for sin tro, må det da ikke være noe sannhet i den? Utover 200- og 300-tallet økte forfølgelsene i styrke og ble mer systematiske. Mens kristendommen vokste i antall, ble kirkens innflytelse i større grad ansett som en trussel mot romerske myndigheter. Kristendommens vekst kom samtidig som Romerrikets nedgang. På randen av borgerkrig var det viktig for myndighetene å samle innbyggerne og skaffe seg en syndeboek, noe de fant i kristne. Under keiser Decius og Diokletian ble det utstedt mange edikter (kunngjøringer eller påbud) rettet mot kristne. Biskoper ble arrestert, kirkebygg revet, kristne fratatt sitt romerske statsborgerskap, hellige tekster utlevert og lovpålagt påbud om å ofre til de gresk-romerske gudene. Allikevel klarte ikke romerske myndigheter å knekke kristendommen. På keiser Galerius' dødsleie utstedte han et edikt som endte forfølgelsene av kristne og likestilte den kristne gud med de gresk-romerske. Keiser Konstantins likhetsedikt i 313 gjorde kristendommen til en

offisiell religion i riket. I 391 ble kristendommen gjort til den offisielle statsreligionen av keiser Theodisius. På under 100 år gikk kristendommen fra å være en forfulgt sekt til å bli den offisielle og eneste tillate religionen.

Ifølge Stark er monoteisme, løfte om evig liv, appellen til kvinner, de mange martyraktene, barmhjertighet og nestekjærlighetsprinsipp, en elite som omfavnet kristendommen og kontinuiteten med jødisk og hedensk tro de viktigste årsakene til at kristendommen vokste og slo igjennom i Romerriket. Høy fødselsrate, lave dødstall i epidemier og mange kvinnelige medlemmer gjorde at kristendommen kunne vokse. Monoteismen og løfte om evig liv gjorde at kristendommen ble ansett som det eneste alternativet av de kristne. Gud var den eneste sanne Gud og alle andre religioner var derfor falske. Løfte om et liv etter døden og evig frelse for de rettroende må ha vært en viktig motivasjon for de mange forfulgte kristne holdt ut.

3.

Humanisme er et relativt moderne begrep som setter mennesket i sentrum. Det moderne begrepet humanisme ble tatt i bruk på 1800-tallet og handler om at utgangspunktet for vår forståelse av verden må utgå fra mennesket. Moral, etikk og filosofi må basere seg på hva som er best for mennesket. I nyere tid har humanisme blitt synonymt med religionskritikk, da den på mange områder står i opposisjon til religiøse virkelighetsoppfatninger.

Kan humanisme regnes som et livssyn? Dette er omdiskutabelt. Humanisme kvalifiserer seg som et livssyn da det har en virkelighetsoppfatning og et grunnleggende syn på moral og etikk. Humanismens virkelighetsoppfatning tar utgangspunkt i det dennesidige, dvs. verden slik vi ser den og livet her og nå. For humanismen er det viktigste menneskets ve og vel. All moral og etikk må ta utgangspunkt i mennesket. Mennesket blir målestokk for allting. Samtidig er det vanskelig å se på humanismen som et fullt utfyllt livssyn. For det første mangler den en klar definisjon. Mennesket i sentrum er det nærmeste man kommer en tydelig definisjon, men ellers er det vanskelig å si noe konkret da humanismen ikke har noen form for dogmer. For det andre har den ikke noe utbygde moral utover at mennesket er i sentrum. På denne måten kan vi si at humanismen er en tankemåte og en virkelighetsoppfatning, men ikke et livssyn.

Siden man ikke kan definere humanismen med én enkelt setning, kan man heller fokusere på hva humanismen er opptatt av. Som sagt er humanismen fokusert på det dennesidige og hva som skjer i verden her og nå. Humanismen er ikke opptatt av et eventuelt liv etter døden, men hvordan livet her og nå skal bli best mulig. Dette store fokuset på mennesket gjør at alt som har med mennesket å gjøre blir viktig. Begreper som menneskeverd, den gyldne regel, demokrati, den frie tanke, dialog og dannelse er sentrale. Alle disse seks begrepene er nært knyttet til mennesket og troen på mennesket som en fornuftig, rasjonell og tenkende skapning.

Menneskeverd går ut på at alle mennesker, uavhengig av hvem man er, hvor man kommer fra, hva man tror på og hvordan man ser ut, har iboende rettigheter i kraft av å være mennesker. Fordi vi er mennesker har vi en verdi. Menneskerettighetserklæringen av 1948 var en viktig seier her for humanister. Menneskerettighetserklæringen sier at mennesker har en iboende verdi som grunnlag for frihet og fred. Menneskeverdet her bygger ikke på noe guddommelig, noe som igjen spiller inn på humanismens syn på menneskeverdet. At menneskeverdet ikke bygger på noe gjør at man kan stille spørsmålsteget med hvor denne iboende verdien kommer fra.

Den gyldne regel, også kjent som gjensidighetsprinsippet, går igjen i mange kulturer og i mange former. Konfutse fra Kina formulerte det som "det du ikke vil skal gjøres mot deg, gjør ikke det mot andre". Den mest kjente formuleringen kommer fra Jesus som formulerte det som "du skal gjøre mot andre det du vil at andre skal gjøre mot deg". I nyere tid har Immanuel Kant i sitt kategoriske imperativ sagt noe som ligner på den gyldne regel. "Mennesket skal ikke være et middel, men et mål i seg selv". Med dette mener Kant at når man arbeider med noe skal mennesker ikke brukes som et middel for å oppnå noe annet. Mennesket skal være målet for alle handlinger. Det den gyldne regel går ut på er å ta avstand fra gjengjeldelse. Mahatma Gandhi sa "øye for øye gjør hele verden blind" og oppsummerer på denne måten hva den gyldne regel går ut på.

Demokrati betyr folkestyre. Her utgår makten i samfunnet fra folket. Dette styresystemet forutsetter at folk har kunnskap og vil det beste for samfunnet. Demokratiet som styreform blir støttet av humanister, som ser på det som muligheten til å ha samfunnet styrt av fornuft og for menneskets beste.

Men skal demokratiet funke er det noen viktige forutsetninger som må møtes. Tankefrihet, ytringsfrihet og utdanning blir viktig. Den frie tanke går ut på å bruke en rasjonell tankegang for å komme frem til konklusjoner. Ved hjelp av den frie tanke kan mennesker komme frem til løsninger som gavner menneskeheten.

Mye av det humanister anser som viktig er basert på at mennesker er fornuftige. Men humanister innrømmer at fornuften er feilbarlig, allikevel anser de den som så viktig at den er verdt å stole på. Der fornuften er feilbarlig kommer dialog inn. Idealet om den "herredomsfrie" debatt blir viktig. Mennesker må snakke sammen om konklusjoner de har kommet frem til. På den måten vil man få

en motvekt til fornuftens feilbarlighet.

I tillegg til utdanning, trenger mennesker også dannelse. Utdanning uten dannelse kan være farlig, da kunnskapen kan brukes til grusomme ting. Dannelse må foregå ved siden av og sammen med utdanningen for å skape menneskelighet.

I nyere tid har humanisme blitt satt i sammenheng med ateisme og religionskritikk. Men tanken om religion som noe farlig er relativt ny og den historiske linken mellom ateisme og humanisme er svak. Humanisme har gjennom historien bygget på og mot kristendommen i Europa. Humanismen har vært en motvekt til religionens voldsomme fokus på det hinsidige, dvs. det som kommer etter døden. Humanister har hovedsakelig vært kristne, men med et fokus på denne siden av skaperverket. I Norges Grunnlov er humanismen nedfelt i §2 som sammen med kristendommen utgjør verdigrunnlaget for Norge. Her må humanismen ses i sammenheng med kristendommen. Blandingen her gjør at det humanistisk-kristne verdigrunnlaget fokuserer på menneskelig nestekjærlighet.

Religion og humanisme skiller seg fra hverandre i virkelighetsoppfatningen og synet på mennesket. Tradisjonelt har religioner en tendens til å ha et negativt menneskesyn. Ofte oppfattes mennesket som noe syndig, et egoistisk vesen som trenger guddommelig veiledning for å leve rett. F.eks. i kristendommen brakte mennesker synd inn i verden ved syndefallet og er naturlig syndig. Kun med Guds hjelp og nåde kan mennesker bli frelst. I religion har som regel det guddommelige en plan for menneskeheten. Dette gjør at man kan stille spørsmålstegn med hvor fri vilje mennesker har. I humanismen har man et mer positivt menneskesyn. Mennesker er fornuftige og rasjonelle vesener. Sentralt i humanismen er en tro på at menneskers vilje og handlinger faktisk kan utgjøre en forskjell i verden og i historien. Her er ingenting gitt på forhånd, mennesker har muligheten til å påvirke historiens gang og menneskers liv rundt oss.

De mest sentrale faktorene i drøftingen om hva humanisme er, er fokuset på mennesket og det dennesidige. Sentrale temaer her knyttet til mennesket er menneskerettigheter, menneskeverd, demokrati og fornuft. Menneskers vilje og handlinger kan faktisk gjøre en forskjell i verden. Humanisme har mange uenigheter med religionen når det kommer til synet på mennesket, men trenger ikke nødvendigvis å være en motsetning, slik historien har vist. Humanismens mangel på klar definisjon og moralsk levesett gjør at det er diskutabelt om den kan regnes som et livssyn. Allikevel har humanismen et sett av idéer og et verdenssyn som gjør at den appellerer til mange.

Besvart.